

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.5.25>

ДРОЗД В.Ю.

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ
СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ
КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ,
ВЧИНЕНИХ ПРАЦІВНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ**

**FEATURES OF CONDUCTING COVERT INVESTIGATIVE (DETECTIVE)
ACTIONS IN THE INVESTIGATION OF CORRUPTION CRIMINAL OFFENCES
COMMITTED BY LAW ENFORCEMENT OFFICIALS**

У статті досліджено особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених працівниками правоохоронних органів.

Наголошено, що НСРД є ключовим інструментом одержання первинної, технічно зафіксованої інформації про умисел, корупційні зв'язки та спосіб реалізації протиправного діяння, однак одночасно пов'язані з підвищеними ризиками порушення права на приватність та заборонаю провокації злочину.

На основі аналізу положень КПК України, слідчої практики та доктринальних підходів окреслено правові, процесуальні та фактичні підстави проведення НСРД залежно від ступеня тяжкості корупційних кримінальних правопорушень, що вчиняються працівниками правоохоронних органів.

Особливу увагу приділено таким видам НСРД, як аудіо-, відеоконтроль особи, аудіо-, відеоконтроль місця, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж та електронних інформаційних систем, а також контроль за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту.

Розкрито їх доказове значення, тактичні особливості підготовчого та робочого етапів, а також типові проблеми, що спричиняють втрату доказової сили результатів НСРД. Окремо проаналізовано межі допустимого оперативного впливу й критерії відмежування контролю за вчиненням злочину від забороненої провокації з урахуванням практики ЄСПЛ та вимог ч. 3 ст. 271 КПК України.

Обґрунтовано, що коректний вибір виду НСРД, пропорційність втручання у приватне життя та неухильне дотримання процесуальної форми є запорукою збереження доказового значення отриманої інформації у кримінальних провадженнях щодо корупційних правопорушень, учинених працівниками правоохоронних органів, передумовою справедливого судового розгляду.

Ключові слова: негласні слідчі (розшукові) дії, корупційні кримінальні правопорушення, працівник правоохоронного органу, аудіо-, відеоконтроль, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, контроль за вчиненням злочину, провокація злочину, допустимість доказів.

The article examines the features of applying covert investigative (detective) actions during the investigation of corruption criminal offenses committed by law enforcement officers.

It is emphasized that CPRs are a key tool for obtaining primary, technically recorded information about the intent, corruption connections and the method of committing an illegal act, but at the same time are associated with increased risks of violating the right to privacy and the prohibition of provocation of a crime.

© ДРОЗД В.Ю. – кандидат юридичних наук, науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем запобігання кримінальним правопорушенням факультету № 3 (Донецький державний університет внутрішніх справ) <https://orcid.org/0000-0002-3872-8879>

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Based on the analysis of the provisions of the Code of Criminal Procedure of Ukraine, the practice of pre-trial investigation and doctrinal approaches, the substantive, procedural and factual grounds for conducting NSRD are outlined, depending on the severity of corruption criminal offenses that may be committed by law enforcement officers.

Special attention is paid to such types of NSRD as audio and video surveillance of a person, audio and video surveillance of a place, removal of information from electronic communication networks and electronic information systems, as well as control over the commission of a crime in the form of a special investigative experiment.

Their evidentiary value, tactical features of the preparatory and working stages, as well as typical problems that cause the loss of evidentiary value of NSRD results are revealed. The limits of permissible operational influence and criteria for distinguishing control over the commission of a crime from prohibited provocation are separately analyzed, taking into account the practice of the ECHR and the requirements of Part 3 of Article 271 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine.

It is substantiated that the correct choice of the type of NSRD, the proportionality of interference in private life and strict adherence to the procedural form are the key to preserving the evidentiary value of the information obtained in criminal proceedings regarding corruption offenses committed by law enforcement officers, and a prerequisite for ensuring a fair trial.

Key words: *covert investigative (search) actions, corruption criminal offenses, law enforcement officers, audio, video surveillance, removal of information from electronic communication networks, control over the commission of a crime, provocation of a crime, admissibility of evidence.*

Постановка проблеми. Щоб отримати доказову базу про причетність конкретних осіб до вчинення корупційного кримінального правопорушення, слід звертатися до використання такого інструментарію як проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Останні за своєю суттю є однією із форм оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження, яке полягає в створенні оптимальних умов для здійснення повного та об'єктивного процесу доказування; припинення або нейтралізації протидії кримінального середовища розкриттю та розслідуванню злочинів [1, с. 139-140].

Ці питання тривалий час розроблялись у науці теорії оперативно-розшукової діяльності, а сьогодні існує необхідність інтеграції відповідних знань у криміналістику, подальшого розвитку відповідних положень [2, с. 36], а проблематика правового регулювання проведення негласних слідчих (розшукових) дій нині потребує уточнення та удосконалення [3, с. 170].

У той самий час, негласні слідчі (розшукові) дії посідають центральне місце у доказуванні корупційних кримінальних правопорушень, вчинених працівниками правоохоронних органів, однак їх застосування супроводжується підвищеними ризиками порушення права на приватність та заборону провокації злочину. На практиці саме помилки у виборі виду НСРД, обґрунтуванні підстав її проведення, фіксації результатів та отриманні меж втручання у приватне життя нерідко призводять до визнання отриманих доказів недопустимими. Проблемним залишається також розмежування оперативно-розшукових заходів і НСРД, визначення моменту переходу від ОРД до досудового розслідування, а також вироблення сталих тактичних підходів до використання аудіо-, відеоконтролю, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж та контролю за вчиненням злочину саме у провадженнях щодо працівників правоохоронних органів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття, систему та порядок проведення НСРД досліджували такі вчені, як: Л.І. Аркуша, В.І. Василичук, М.Л. Грібов, Д.Й. Никифорчук, В.Л. Ортинський, М.А. Погорецький, Д.Б. Сергеева, О.С. Тарасенко, Л.Д. Удалова та ін. Водночас комплексне дослідження системи НСРД крізь призму особливостей розслідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених працівниками правоохоронних органів, з урахуванням їх диференціації за ступенем тяжкості, службового статусу правопорушника та гарантій недопущення провокації, залишається недостатньо розробленими.

Метою статті є з'ясування системи та меж застосування негласних слідчих (розшукових) дій при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень, вчинених працівниками правоохоронних органів.

Виклад основного матеріалу. Негласні слідчі (розшукові) дії відіграють важливу роль у розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень, вчинених працівниками правоохоронних органів, результати їх проведення є джерелом доказування, оскільки можуть містити первинну, зафіксовану технічними засобами інформацію про умисел, зв'язок предмету протиправного посягання зі службовими повноваженнями та момент закінчення кримінального правопорушення.

Система негласних слідчих (розшукових) дій (відмічає В.М. Тертишник) за КПК України складається з двох блоків:

1) негласні слідчі (розшукові) дії, які пов'язані з втручанням в приватне спілкування аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК); арешт, огляд та виймка кореспонденції (ст. 261-262 КПК); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК).

2) інші негласні слідчі (розшукові) дії: обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК); спостереження за особою, місцем або річчю (ст. 269 КПК); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК); контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК), який включає: контрольовану поставку, контрольовану та оперативну закупку, спеціальний слідчий експеримент, імітування обстановки злочину; виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК) [4, с. 75-76].

Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій вчені поділяють на три групи: матеріально-правові, процесуальні й фактичні. Матеріально-правовою підставою для проведення негласних слідчих (розшукових) дій є ступінь тяжкості злочину, щодо якого здійснюється розслідування в рамках конкретного кримінального провадження. Ст. 300 КПК України обмежує сферу застосування негласних слідчих дій, проведення яких у процесі розслідування нетяжких злочинів, а також кримінальних проступків не допускається [5, с. 89].

Досліджуючи розслідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених працівниками правоохоронних органів, слід зауважити, що вони є різними за своїм ступенем тяжкості.

Зокрема, до проступків належать кримінальні правопорушення, передбачені ч. 1 ст. 357 КК України та при їх розслідуванні НСРД не застосовуються.

До нетяжких корупційних злочинів, які можуть бути вчинені працівниками правоохоронних органів відносяться діяння, передбачені ч. 1 ст. 191, ч. 1 ст. 366, ч. 1 ст. 367, ч. 1 ст. 369, ч. 1 ст. 369-2 КК України. До корупційних злочинів середньої тяжкості відносяться діяння, передбачені ч. 1 ст. 364, ч. 2 ст. 366, ч. 2 ст. 367, ч. 1 ст. 368, ч. 2 ст. 369, ч. 1 ст. 368-3, ч. 1 ст. 368-4 КК України.

Під час розслідування даних кримінальних правопорушень, вчинених працівниками правоохоронних органів, допустимо реалізацію НСРД, а саме: зняття інформації з електронних інформаційних систем (ч. 2 ст. 264 КПК України – коли доступ не обмежений) та установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) (ст. 268 КПК України).

Тяжкими корупційними злочинами, які можуть бути вчинені працівниками правоохоронних органів, є діяння, передбачені ч. 2–3 ст. 191, ч. 2 ст. 364, ч. 2 ст. 368, ч. 2 ст. 369-2, ст. 368-5, ч. 2 ст. 368-3 КК України, особливо тяжкими злочинами – ч. 3 ст. 368, ч. 5 ст. 191, ч. 3 ст. 369-2 КК України. Під час їх розслідування допускається проведення всіх видів НСРД: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України); огляд і виймка кореспонденції (ст. 262 КПК України); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України); установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) (ст. 268 КПК України); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України); моніторинг банківських рахунків (ст. 269-1 КПК); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України); контроль за вчиненням злочину (усі форми: контрольована/оперативна закупка, контрольована поставка, спецслідчий експеримент, імітація обстановки злочину) (ст. 271 КПК України); виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України).

Процесуальною підставою проведення негласних слідчих дій є відповідне рішення, прийняте суб'єктом кримінального провадження в межах його компетенції втілене у відповідний правовий документ. Фактичною ж підставою проведення негласних слідчих (розшукових) дій

є відомості про реальну можливість отримати в результаті їх здійснення докази, які мають значення для кримінального провадження [6, с. 429-430].

Під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених працівниками правоохоронних органів, найчастіше були реалізовані такі негласні слідчі (розшукові) дії як, аудіо-, відеоконтроль особи, аудіо-, відеоконтроль місця, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж та електронних інформаційних систем та контроль за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту. Розглянемо зазначені негласні слідчі (розшукові) дії більш детально.

Аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КК України) є різновидом втручання у приватне спілкування певної особи, яке проводиться без її відома на підставі ухвали слідчого судді, якщо є достатні підстави вважати, що розмови цієї особи або інші дії, пов'язані з її діяльністю або місцеперебуванням містять відомості, які мають значення для досудового розслідування [7, с. 31]. Подібним на аудіо-, відеоконтроль особи НСРД є аудіо-, відеоконтроль місця.

Згідно ч. 1 ст. 270 КПК України, аудіо-, відеоконтроль місця може здійснюватися під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину і полягає у здійсненні прихованої фіксації відомостей за допомогою аудіо-, відеозапису всередині публічно доступних місць, без відома їх власника, володільця або присутніх у цьому місці осіб, за наявності відомостей про те, що розмови і поведінка осіб у цьому місці, а також інші події, що там відбуваються, можуть містити інформацію, яка має значення для кримінального провадження [8].

Аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України) спрямований на отримання і фіксацію відомостей про особу та її поведінку або тих, з якими ця особа контактує, або певної речі (наприклад автомобіля) чи місця у публічно доступних місцях. Засобом отримання таких відомостей є візуальне спостереження з використанням спеціальних технічних засобів, а також фотографування, аудіо- або відеозапису.

Різниця між цими НСРД полягає у тому, що при аудіо-, відеоконтролі особи основною метою є прихована фіксація та обробка розмов, звуків, рухів, дій особи, пов'язаних з її діяльністю або місцем перебування, а при аудіо-, відеоконтролі місця – прихована фіксація розмов, поведінки, дій особи всередині публічно доступних місць, без відома їх власника, володільця або присутніх у цьому місці осіб.

Таким чином, відмінними рисами між цими НСРД є місце їх реалізації: аудіо-, відеоконтроль особи може бути проведений у будь-якому місці, де перебуває особа, а аудіо-, відеоконтроль місця – лише всередині публічно доступних місць.

Зняття інформації з електронних комунікаційних мереж та електронних інформаційних систем (ст. 263-264 КПК України). Значна частина інформації про підготовку та здійснення корупційних кримінальних правопорушень може міститися в телекомунікаційних мережах та електронних інформаційних системах. Це пояснюється тим що сучасне життя неможливе без широкого використання різноманітних інформаційних технологій та мережі Інтернет. Відповідно, при вчиненні досліджуваного виду кримінальних правопорушень, різноманітна доказова інформація про їх вчинення може знаходитися у відповідних мережах (наприклад, соціальних мережах Інтернет). Вказана НСРД проводиться без відома осіб, які використовують засоби телекомунікацій для передавання інформації або які є власниками (володільцями чи утримувачами) електронних інформаційних систем, на підставі ухвали слідчого судді, якщо під час їх проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження.

Згідно з положеннями КПК України, зняття інформації з електронних інформаційних систем поділяється на дві групи: зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільця або утримувача; зняття інформації з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем чи не пов'язаний із подоланням системи логічного захисту [8].

Зняття інформації з електронних комунікаційних мереж поділяється на: контроль за телефонними розмовами (негласне проведення із застосуванням відповідних технічних засобів спостереження, відбору та фіксації змісту телефонних розмов, іншої інформації та сигналів (SMS, MMS, факсимільний зв'язок, модемний зв'язок тощо), які передаються телефонним каналом зв'язку, що контролюється); зняття інформації з каналів зв'язку (негласне одержання, перетворення і фіксація із застосуванням технічних засобів, у відповідній формі різних видів сигналів, які передаються каналами зв'язку мережі Інтернет, інших мереж передачі даних, що контролюються) [9].

К. О. Чаплинський зазначає, що завданням зняття інформації з каналів зв'язку є отримання фактичних даних, що мають значення для кримінального провадження; фіксація злочинної діяльності конкретних осіб; відслідковування певної інформації, що має значення для справи; запис отриманої інформації, огляд та її прослуховування; встановлення осіб, які вчинили злочин; встановлення вини та ролі кожного учасника у вчиненні злочину; отримання даних, що характеризують особу злочинця; отримання інформації про організацію протидії досудовому розслідуванню та ін. [10, с. 197].

Тактика проведення вказаних негласних слідчих (розшукових) дій полягає у виділенні особливостей підготовки, безпосереднього проведення та фіксації її результатів. До підготовчих заходів насамперед слід віднести збір інформації про особу, по відношенню до якої буде проводитися вказана негласна слідча (розшукова) дія; про об'єкт, з якого потрібно зняти інформацію; про характер і приблизний зміст інформації, яку потрібно зняти; підготовці необхідних сил і засобів; отриманні дозволів на її проведення тощо [11, с. 181].

Робочий етап вказаних негласних слідчих (розшукових) дій полягає в: 1) негласному проведенні із застосуванням відповідних технічних засобів спостереження, відбору та фіксації змісту інформації, яка передається особою, а також одержанні, перетворенні і фіксації різних видів сигналів, що передаються каналами зв'язку (знаки, сигнали, письмовий текст, зображення, звуки, повідомлення будь-якого виду); 2) в негласному одержанні, перетворенні і фіксації із застосуванням технічних засобів, у тому числі встановлених на транспортних телекомунікаційних мережах, у відповідній формі різних видів сигналів, які передаються каналами зв'язку мережі Інтернет, інших мереж передачі даних, що контролюються; 3) негласному проведенні із застосуванням відповідних технічних засобів, у тому числі встановлених на транспортних телекомунікаційних мережах, спостереження, відбору та фіксації змісту телефонних розмов, іншої інформації та сигналів (SMS, MMS, факсимільний зв'язок, модемний зв'язок тощо), які передаються телефонним каналом зв'язку, що контролюється [9, 11, с. 182].

Такого роду негласні заходи реалізуються шляхом отримання фізичного доступу до носіїв інформації або ж за допомогою спеціальних технічних і програмних засобів. У першому випадку мова йде про отримання доступу, наприклад, до комп'ютера чи-то мобільного телефона і подальше здійснення маніпуляцій, необхідних для ознайомлення з певною інформацією. У тому числі з використанням з'ясованих логінів і паролів користувача з інших джерел (за наводкою, дослідивши чорнові записи, прослуховуючи особисті розмови тощо). Під використанням технічних засобів розуміють застосування спеціальних пристроїв, що полегшують отримати доступ до інформації й її подальше збереження. Як приклад, для перехоплення інформації можуть використовуватися штатні засоби встановленої операційної системи; Trojan («Троянський кінь») – програми, створеної для знищення, блокування, внесення змін або крадіжки інформації, а також для порушення роботи комп'ютерів чи комп'ютерних мереж; «сніфферів» на кшталт Mirko Personal Monitor, LanDetective Internet Monitor, Wireshark, Smartsniff, SearchInform та інших програмних рішень перехоплення запитів до їх виконання системою управління базами даних (UIB SQL Monitor; FBHook; Sinatica Monitor for Firebird; JdbMonitor; SQL Server Profiler тощо) [12, с. 65; 13, с. 133].

Предмет цієї НСРД становлять дані про абонентів електронних комунікацій – зокрема ідентифікатори пристрою (IMEI) та номери SIM-картки – а також параметри з'єднань (час встановлення і тривалість) і відомості про мережевий доступ до Інтернету, включно з точками доступу та адресним простором (MAC-адреси, IP-адреси), що має важливе значення при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень, вчинених працівниками правоохоронних органів, оскільки дає змогу простежити коло їх комунікацій, установити факти неофіційних контактів із зацікавленими особами, підтвердити час і послідовність узгодження корисливих дій, а також співвіднести їх із іншими НСРД (контролем за вчиненням злочину, аудіо-, відеоконтролем особи, спостереженням). Отримані таким способом відомості нерідко є одним із джерел для спростування показань працівника правоохоронного органу про відсутність у його діях складу кримінального правопорушення.

Контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України) є найбільш інформативною НСРД при розслідуванні досліджуваних кримінальних правопорушень. Відповідно до ч. 1 ст. 271 КПК України контроль за вчиненням злочину може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин, та проводиться в таких формах: 1) контрольована поставка; 2) контрольована та оперативна закупка;

3) спеціальний слідчий експеримент; 4) імітування обстановки злочину. Ця негласна слідча (розшукова) дія спрямована на отримання доказів злочинної діяльності, яка є продовжуваною і добре замаскованою [8].

Ця НСРД при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень, вчинених працівниками правоохоронних органів є важливою, адже фіксує не лише факт його вчинення, але і будь-який корупційно зумовлений контакт працівника правоохоронного органу з іншими учасниками події: обговорення умов «закриття» провадження, невнесення відомостей до ЄРДР, повернення вилученого майна, заниження обсягу викраденого, «потрібну» кваліфікацію, непритягнення конкретної особи, невжиття заходів забезпечення тощо. У межах контролю за вчиненням злочину можлива поетапна фіксація всієї корупційної домовленості.

Саме при реалізації цієї НСРД КПК України закріплюється заборона провокації (підбурення) особи на вчинення злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, як би слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Закон містить пряму заборону використання здобутих в такий спосіб речей і документів у кримінальному провадженні (ч. 3 ст. 271 КПК) [4, с. 78].

Щодо запобіжних заходів із забезпечення дотримання прав людини під час здійснення негласних слідчих (розшукових) дій слід враховувати, що у рішенні Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) у справі *Teixeira de Castro v. Portugal* (9 June 1998, Reports 1998-IV), судом була визначена межа, яку не можна переходити при виконанні негласних заходів; і те, що обвинувальний вирок не можна обґрунтовувати доказами злочинної поведінки, отриманими в результаті вчинення злочину, ініційованого поліцією [14].

Зазначена межа передбачає дві обов'язкові умови: по-перше, дії правоохоронних органів повинні бути складовою частиною загальної операції (наприклад, операції з викриття посадовців якоїсь державної структури у вчиненні корупційних дій), тобто повинні бути дані про те, що особа, яку будуть підбурювати до вчинення злочину – систематично їх вчиняє; а по-друге, ця операція повинна здійснюватися під контролем суду (судді). А якщо якоїсь загальної операції не проводилось, і не було підтверджено, що підозрюваний вчиняв до цього злочину, а отже, за зазначеним пілотним рішеннями ЄСПЛ можна зробити висновок, що без підбурювання (провокації) з боку правоохоронних органів цей злочин не був би вчинений (*Vanyan v. Russia* (no. 53203/99, 15 December 2005), оскільки не було жодних підстав вважати, що до залучення особи (підозрюваного) у правоохоронних органів були підстави підозрювати її в поширенні наркотиків, зловживанні службовим становищем (тобто, має місце пряме порушення вимог ч. 3 ст. 271 УПК України) [15]. І якщо всі докази у провадженні, яке є предметом розгляду, отримані в результаті лише операції правоохоронних органів, то таким чином порушено статтю 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод – принцип справедливості судового процесу, який стоїть на заваді перевірці оперативно-розшуковими заходами чи спеціальними операціями реакції особи на пропозицію вчинити злочин та подальшого засудження, якщо вона не встояла перед такою спокусою [16, с. 86-87].

Використання практики ЄСПЛ під час проведення слідчих (розшукових) дій, у тому числі й негласних, є обов'язковим – про що наголошують Ю.М. Черноус, В. В. Гвоздюк [17, с. 95], розділяємо цю точку зору.

Для розслідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених працівниками правоохоронних органів, характерним є проведення контролю за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту, який полягає у створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину, оскільки є потреба перевірити корупційні наміри, тому для цього залучають іншу особу (конфіденційне співробітництво).

Однією з специфічних ознак спеціального слідчого експерименту є його мета. Вона полягає у перевірці дійсних намірів працівника правоохоронного органу, щодо якого є підозри у вчиненні корупційного кримінального правопорушення. Зокрема це стосується отримання неправомірної вигоди, переваги чи іншого матеріального чи нематеріального блага для себе чи третіх осіб, використовуючи своє службове становище. Іншою ознакою спеціального слідчого експерименту є те, що під час його проведення можливо використовувати не лише звичайні умови, але й створювати штучну обстановку:

1) вона повинна ґрунтуватися на наявній у слідчого або оперативного підрозділу інформації про злочинну діяльність певної особи;

2) така обстановка повинна бути максимально схожою з передбачуваною злочинною діяльністю особи, стосовно якої готується експеримент [7, с. 32].

Характеризуючи зміст спеціального слідчого експерименту М.В. Багріїв зазначає: уповноважена особа, яка його проводить, вносить необхідні їй достатні зміни в обстановку, в якій діє підозрюваний. Ця особа сприймає такі зміни як необхідні їй для досягнення мети та реагує на них відповідно до своїх задумів і планів. Уповноважена особа, у свою чергу, спостерігає за реакцією підозрюваного та отримує інформацію про його дії [18, с. 387].

Під час проведення спеціального слідчого експерименту заборонено вдаватися до будь-яких дій, що мають ознаки провокації злочину. Це означає, що недопустимим є спонукання або підбурювання особи до вчинення правопорушення з метою її подальшого викриття, а також допомога у вчиненні злочину, який не був би реалізований без стороннього втручання. Так само неприпустимо впливати на поведінку особи шляхом насильства, погроз чи шантажу.

Отже, особа, залучена до конфіденційного співробітництва під час спеціального слідчого експерименту, може виконувати лише правомірні дії, що не схиляють особу до кримінального правопорушення. Тільки за умови суворого дотримання цих вимог результати спеціального слідчого експерименту можуть бути визнані допустимими доказами. У протилежному разі такі дії розцінюються як провокація злочину і тягнуть визнання отриманих доказів недопустимими.

Порядок дій у цих випадках описується наступним чином – оперативний підрозділ при отриманні достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про злочини, що готуються або осіб, які готують вчинення злочину, розпочинає оперативно-розшукову справу та здійснює оперативно-розшукову діяльність. Згідно зі статтею 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», у разі виявлення ознак злочину оперативний підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому КПК України. Лише у випадку, якщо ознаки злочину виявлені під час проведення оперативно-розшукових заходів, що тривають і припинення яких може негативно вплинути на результати кримінального провадження, підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, повідомляє відповідний орган досудового розслідування та прокурора про виявлення ознак злочину, закінчує проведення оперативно-розшукового заходу, після чого направляє зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, до відповідного органу досудового розслідування. Відповідно до ст. 214 КПК України, досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Після цього проводяться не оперативно-розшукові заходи, а негласні слідчі (розшукові) дії. Таким чином, оперативний підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування [18, с. 389].

Отже, негласні слідчі (розшукові) дії при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень, вчинених працівниками правоохоронних органів, є ключовим інструментом одержання первинної, технічно фіксованої інформації про умисел, корупційні зв'язки та спосіб реалізації протиправного діяння. Доказове значення НСРД напряму залежить від чіткого дотримання вимог КПК України щодо підстав, меж і порядку їх реалізації. З огляду на підвищену латентність досліджуваних нами кримінальних проваджень, правильна кваліфікація обраної НСРД, пропорційність і обґрунтованість втручання у приватне життя особи виступає запорукою збереження їх доказового значення та можливості подальшого використання їх результатів.

Список використаних джерел:

1. Пчолкін В. Д. Оперативно-розшукове забезпечення кримінального судочинства. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1 (56). С. 133–141.

2. Степанюк Р. Л. Тенденції розвитку криміналістичної методики. *Теоретичні аспекти організації досудового розслідування* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. Харків, 4 грудня 2015 р. Харків: ХНУВС, 2015. С. 33–37.

3. Скрябін О. М. Проведення негласних слідчих дій: особливості правового регулювання. *Організаційно-правові аспекти досудового слідства*. С. 169–173.
4. Тертишник В. М. Нові слідчі (розшукові) дії: від становлення концепції до процесуальної форми. *Теоретичні аспекти організації досудового розслідування* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. Харків, 4 грудня 2015 р. Харків: ХНУВС, 2015. С. 75–78.
5. Соколов О. В. Виконання оперативними підрозділами доручень слідчого, прокурора про проведення негласних слідчих (розшукових) дій : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 233 с.
6. Кримінальний процес: підручник / за ред. В. Я. Тація та ін. Харків: Право, 2013. 824 с.
7. Чуйко Є. В. Негласні слідчі (розшукові) дії під час розслідування розкрадань майна у сфері виконання державних соціальних програм. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Том 2 (80), 2023. С. 201-206. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.2.31>
8. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
9. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : Наказ Генеральної прокуратури України та ін. від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5.
10. Чаплинський К. О. Зняття інформації з каналів зв'язку: поняття та сутність. *Право і суспільство*. 2011. № 3. С. 195–199.
11. Андрусенко С. В., Романюк Г. С. Процесуальні й технічні аспекти зняття інформації з мережі-Інтернет. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2010. № 3. С. 181–183.
12. Костенко П. П., Гученко М. І., Стовба В. В., Славко О. Г. Програмне забезпечення автоматичного перехоплення SQL-запитів до їх виконання системою управління базами даних. *Вісник КрНУ ім. М. Остроградського*. 2012. Вип. 2 (73). С. 64–69.
13. Пчеліна О. В. Окремі аспекти використання спеціальних знань у галузі інформаційних і комп'ютерних технологій під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Публічне право*. 2014. № 4 (16). С. 131–139.
14. Teixeira de Castro v. Portugal. ECHR, 1998.
15. Vanyan v. Russia. Judgment 15.12.2005, App. no. 53203/99.
16. Коновалова Г. В. Деякі питання тактики захисту в умовах проведення слідством негласних слідчих (розшукових) дій. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Т. 2, Ч. 3. С. 83–89.
17. Черноус, Ю. і Гвоздюк, В. 2020. Засади проведення слідчих (розшукових) дій у контексті практики Європейського суду з прав людини. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 19, 1 (Чер 2020), 95–101. DOI: <https://doi.org/10.33270/04201901.95>.
18. Багрій М. В. Спеціальний слідчий експеримент як форма контролю за вчиненням злочину. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. С. 386–391.

Дата першого надходження рукопису до видання: 19.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 10.09.2025

Дата публікації: 25.09.2025